

TROBALLA DE TRES LAPIDES ROMANES A ARTÉS

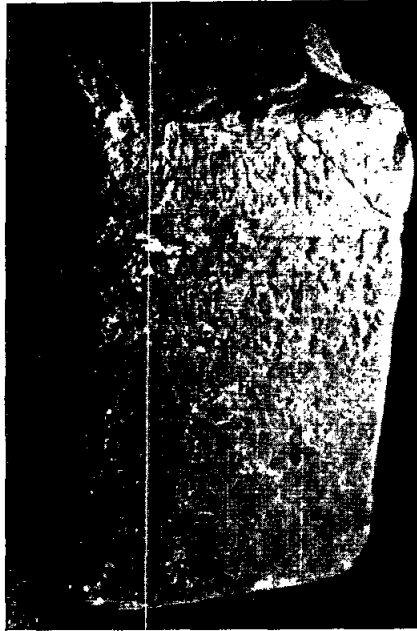
El precepte d'Odó per a l'església osonenca, del 889, conté la més antiga menció d'Artés, en fer donació de la seva vall, amb les esglésies, viles i vilars, a la catedral de Santa Maria i Sant Pere.

El diploma, en fixar els límits d'aquella vall, parla de dues viles: la *Torcona* i la de Matacans. Ambdós topònims encara són vius. El carrer del Torcó és un rengle de quatre o cinc cases, habitades encara no fa pas molts anys, que hi ha a uns dos quilòmetres a llevant d'Horta, el terme parroquial de la qual, segregat del municipal d'Artés el segle passat i agregat a l'Avinyó, formava part de la vall artesenca quan aquesta va ser donada a la seu vigatana. L'altra vila, la de Matacans, fa segles que ha desaparegut com a lloc habitat, però uns plans de conreu encara en duen el nom. Era al sud-oest d'Artés, tocant el límit d'aquest municipi amb el de Calders.

Quant a la vila del Torcó, les restes de la qual encara no s'han trobat, no podem aventurar-ne l'antiguitat. No passa el mateix amb la de Matacans, perquè en ocasió d'una visita hi vem trobar *tegulae*, restes de *dolia* i d'altra ceràmica —sigilata—, a més d'una sitja, coses que ens van fer suposar que estàvem al lloc on hi havia hagut una *villa* romana.

Però, tant el Torcó com Matacans són citats en el precepte alludit, com llocs secundaris, en relació amb Artés, on és de suposar que hi havia el nucli de població més important de la vall al segle IX. Això m'havia fet pensar en la possibilitat —per altra part gratuïta— que en temps romans o pre-romans, al puig d'Artés hi havia hagut un poblat, cosa que no s'ha pogut confirmar per ara. En canvi, sí que s'hi han trobat, utilitzats a les gruixudes parets del castell episcopal, tres làpides romanes amb inscripcions i alguns altres carreus el tamany i el tallat dels quals fan atribuir-los a aquella època. Totes les peces són d'arenisca de la comarca, però no dels voltants d'Artés.

Una de les làpides és una ara votiva, que fa 82 cm. d'alt, per 45 d'ample i 39 de fons (fig. 1). Es molt mutilada: es veu que se la va voler re-

duir al paralelepípede que forma el seu cos, suprimint els motllurats de base, que tenia 13 cm. d'alt, i el superior, que en tenia 11. Fins i tot van ser rebaixats el *focus* i els dos semicilindres que el flanquegen. Tot aquest treball encaminat a convertir l'ara en un carreu es veu perfectament pels rastres que l'atallantat ha deixat a la pedra. La finalitat d'aquesta mutilació crec que devia ser la de fer desaparèixer el rastre de culte pagà i poder utilitzar el bloc per a tenant d'altar cristià, com a Sant Pere el Gros, de Cervera, i a Sant Joan de Vilatorrada, només que en aquests darrers llocs no s'hi va manifestar amb tanta vehemència el canvi de destí cultural. Posteriorment, en ampliar-se el castell bisbal d'Artés en època gòtica, el tenant de l'església vella, que ja devia estar fora de servei, va anar a parar a la paret nord, com a material de construcció.

A la cara frontal de l'ara hi ha una inscripció que ocupa 20 cm. d'alçada, en tres ratlles de lletres ben fetes, de 6 cm. d'alt. És evident que hi manca la primera ratlla, la dedicatòria, totalment esborrada pel picapedrer cristià.

La inscripció diu:

(.....)
 CALPVRNI
 (V)S (M)AVVS
 FVSLM

que podríem completar així:

(.....)
 CALPVRNI-
 (V)S (M)AVVS
 F(ecit) V(otum) S(olvens) L(ibens) M(erito)

i traduir per:

(.....)

Calpurni Mavus?

ho féu en compliment gustós d'un vot per una mercè rebuda.

M'inclinaria a creure que aquesta làpida és la més antiga de les tres, per la correcció de les lletres, capitals clàssiques, i potser caldria datar-la del segle II.

Una altra pedra és un prisma de 50 cm. d'alt per 39 d'ample i 33 de fons (fig. 2). Es veu que era més alta, perquè la cara superior no és pla-

na, i menys encara la inferior, que ha estat tan mal tallada, que resulta apiramidada.

Aquest cippus té una inscripció en vuit ratlles, en lletres de 4 cm. d'alt, més barroeres que no pas les de l'ara. Les M són molt escamarlades.

Diu:

D M
L ATILIVS ATI
LIANVS PORCI
AE CATVLLA (E)
VXORI OBSE
QVENTISS(I)
MAE
F C

Que es pot completar per:

D(iis) M(anibus)
L(vcivs) ATILIVS ATI-
LIANVS PORCI-
AE CATVLLA (E)
VXORI OBSE
QVENTISS(I)-
MAE
F(aciendvm) C(vravit)

traduïble per:

*Als déus manes.
Ho féu fer (la làpida) Lluci Atili Atilià a (honor de)
Pòrcia Catulla muller complacent.*

Com que encara s'hi conserven els prenomes, podriem datar la inscripció com del segle III, no obstant l'evident decadència de la lletra.

I, finalment, la tercera inscripció és en una pedra partida verticalment per la meitat, poc més o menys, meitat que fa uns 60 cm. d'ample, per 48 d'alt i 27 de gruix (fig. 3).

La dedicatòria va dins d'una cartela formada per un bordó desenrotllat lateralment en fistó de quatre lòbuls.

La inscripció diu:

D M

S. SEVERA (.....)
 A. NOMA (.....)
 RARII (.....)
 FERIAN (..... CARIS)
 SIMO FI(LIO)

Com que no s'ha trobat l'altra tros de la làpida, resulta molt arriscat intentar fer-ne la lectura, ni tan sols aproximada, encara que s'hi llegeix, després de la invocació als déus manes, que una tal Sexta Severa va dedicar la inscripció a un seu fill caríssim, el nom del qual ignorarem mentre no es trobi l'altre tros de l'epígraf.

Les lletres, semblants a les del cippus són una mica més grosses: tenen 5 cm. d'alçada. Deu ser el mateix segle III.

D'on procedeixen aquestes làpides? No crec equivocar-me si dic que d'Artés mateix, on hi devia haver un *oppidum* romà al puig o una *villa* a la plana, en no ser probable que hagin estat traslladades de lluny, a causa de llur pes.

Amb aquesta troballa s'amplia al doble el nombre d'inscripcions romanes bagenques. Les conegudes fins ara eren tres: La làpida marmòria de Rajadell, estudiada pel canonge Ripoll, la qual donà a conèixer Masdeu al segle XVIII (1), tornada a publicar per Gudiol quan la peça ingressà al Museu de Vic (2); l'ara de Sant Joan de Vilatorrada, al Museu de Manresa, que vaig trobar i fer conèixer l'any 1949 (3) i que va estudiar Soler i Quintana (4); i l'ara de Rellinars, conservada al Museu de Terrassa, publicada pel P. Picanyol (5).

Tot aquest conjunt d'epígraf dona testimoniatge amb els altres restes de l'època, de la romanització a la conca mitjana del Llobregat i de la que n'és la fita més septentrional aquest grup de làpides artesenesques.

X. Sitjes i Molins